

Analyse van processen in de levensloop ten behoeve van het model PEARL

Andries de Jong ¹⁾

In juli 2008 is de actualisering van de regionale prognose met het model PEARL door het Planbureau voor de Leefomgeving en het CBS gepubliceerd. Hierin komt de prognose van het aantal huishoudens tot stand door het modelleren van processen in de levensloop. Dit artikel geeft een beeld van vier belangrijke processen, te weten: het uit huis gaan, het gaan samenwonen, het uit elkaar gaan en gaan wonen in een instelling. Deze processen worden vanuit drie invalshoeken geanalyseerd: patronen naar leeftijd en geslacht, naar herkomstgroep en naar regio. De uitkomsten van deze analyses worden gebruikt als veronderstellingen voor het onderdeel huishoudens(positie) in de actualisering van de regionale prognose.

1. Inleiding

In juli 2008 is de actualisering van de regionale prognose met het model PEARL door het Planbureau voor de Leefomgeving en het CBS gepubliceerd. In de eerste prognose van 2006 werd de regionale bevolkings- en allochtonenprognose (De Jong et al., 2005; Van Duin et al., 2006) gepubliceerd, een jaar later de regionale huishoudensprognose (De Jong et al., 2007). De laatste prognose was een verbijzondering van de uitkomsten van bevolkingsuitkomsten naar huishoudenspositie. Met behulp van dit laatste kenmerk is het mogelijk huishoudens (naar type) af te leiden. Dat is gebeurd met een relatief eenvoudige methode, die neerkomt op het toepassen van een verdeling naar huishoudenspositie op de bevolkingsaantallen.

In de nieuwe regionale prognose wordt voor de bepaling van de bevolking naar huishoudenspositie een nieuwe methodiek gehanteerd, waarbij processen in de levensloop worden gemodelleerd (zie ook het artikel 'Modelleren van huishoudens in het model PEARL' elders in dit nummer). Met behulp van deze nieuwe methode kunnen de uitkomsten van de regionale bevolkings-, allochtonen- en huishoudensprognose in één keer worden berekend. Onderdeel van de nieuwe aanpak is een analyse van de diverse processen in de levensloop. Deze processen spelen een centrale rol in de toename en afname van het aantal huishoudens. Nieuwe huishoudens ontstaan als kinderen het huis uitgaan of wanneer samenwonenden uit elkaar gaan. Huishoudens houden op te bestaan als alleenstaanden gaan samenwonen of wanneer iemand verhuist naar een instelling.

In dit artikel wordt op de volgende processen van de levensloop ingegaan: het uit huis gaan, het gaan samenwonen, het uit elkaar gaan en het gaan wonen in een instelling. Centraal in de analyse staat de variatie in deze processen vanuit drie perspectieven: verschillen in leeftijdpatronen

¹⁾ Andries de Jong is werkzaam bij het Planbureau voor de leefomgeving, vestiging Den Haag.

naar geslacht, verschillen tussen herkomstgroepen en regionale verschillen. De uitkomsten van de analyse zijn gebruikt als veronderstellingen in de regionale prognose. Aangenomen wordt daarbij dat de waargenomen patronen in de toekomst niet zullen veranderen. Deze aanname is gebaseerd op het feit dat een vergelijking van huidige patronen met die in het (nabije) verleden geen duidelijke trends te zien geeft. Dit artikel is gebaseerd op De Jong et al. (2007).

De gegevens die voor de analyses zijn gebruikt, zijn afkomstig uit de jaarlijkse huishoudensstatistiek van het CBS, die op haar beurt is afgeleid uit de Gemeentelijke Basisadministratie persoonsgegevens. De gegevens betreffen de bevolking per gemeente naar leeftijd, geslacht, herkomstgroep en huishoudenspositie per 1 januari, voor de periode 1996–2004. Onderscheid wordt gemaakt tussen autochtonen en allochtonen. Iemand wordt als allochtoon beschouwd als ten minste één ouder in het buitenland is geboren. Daarbij worden degenen die zelf in het buitenland zijn geboren tot de eerste generatie gerekend, en zij die in Nederland zijn geboren tot de tweede generatie. Binnen de groep allochtonen wordt verder onderscheiden naar Turken, Marokkanen, Surinamers, Antillianen en Arubanen, overige niet-westerse allochtonen en westerse allochtonen.

2. Uit huis gaan van kinderen

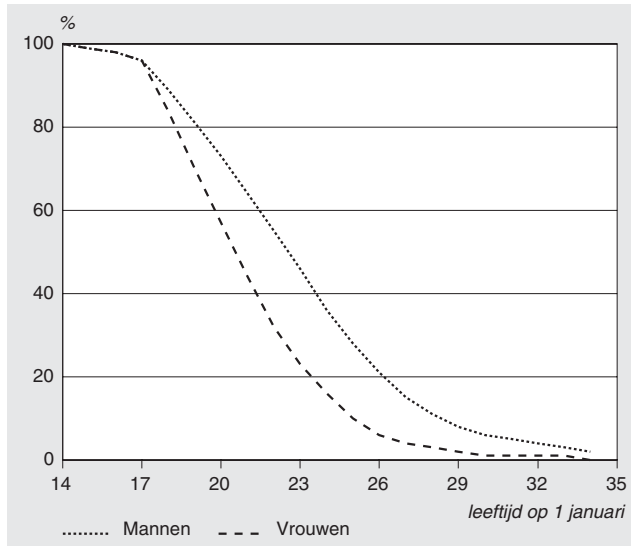
Leeftijdspatronen naar geslacht

Het ouderlijk huis verlaten is een grote stap naar zelfstandigheid. Vanaf 17-jarige leeftijd verlaten jongeren in snel tempo het ouderlijk huis en op ongeveer 30-jarige leeftijd wonen ze bijna allemaal zelfstandig (*grafiek 1*). Het percentage thuiswonende meisjes is op alle leeftijden veel lager dan het percentage thuiswonende jongens. Dit betekent dat meisjes eerder dan jongens uit huis gaan. Doordat het percentage thuiswonende meisjes veel sneller daalt dan dat van jongens, woont op 22-jarige leeftijd nog 55 procent van de jongens thuis, tegen zo'n 30 procent van de meisjes. Op hogere leeftijden daalt het percentage thuiswonende jongens echter vrij snel, zodat op 35-jarige leeftijd vrijwel alle kinderen uit huis zijn. Niet meer dan 2 procent van de jongens en 0,5 procent van de meisjes woont dan nog thuis.

Volgens het Onderzoek Gezinsvorming 2003 van het CBS gaan meisjes gemiddeld ongeveer twee jaar eerder uit huis dan jongens: in 2003 lag de gemiddelde leeftijd voor meisjes op 21 jaar en voor jongens op 23 jaar. Uit De Jong (1993) blijkt dat dit verschil er tien jaar geleden ook al was. De Jong en Van Hoorn (1999) stellen in dit kader dat vrouwen eerder volwassen zijn dan mannen en in praktisch opzicht eerder zelfstandig zijn (het huishouden doen, koken, omgaan met geld, enzovoort).

Overigens is het verlaten van het ouderlijk huis geen definitieve stap. Na enige tijd gaan sommige kinderen weer terug

1. Aandeel thuiswonende kinderen¹⁾, 2003

¹⁾ Berkend met behulp van de overlevingstafel
Bron CBS: bewerking RPB

naar hun ouders. Volgens Schapendonk-Maas (2001a) zijn het afbreken van een studie en het verbreken van een relatie belangrijke redenen om terug te keren. Mannen keren vaker terug naar het ouderlijk huis dan vrouwen.

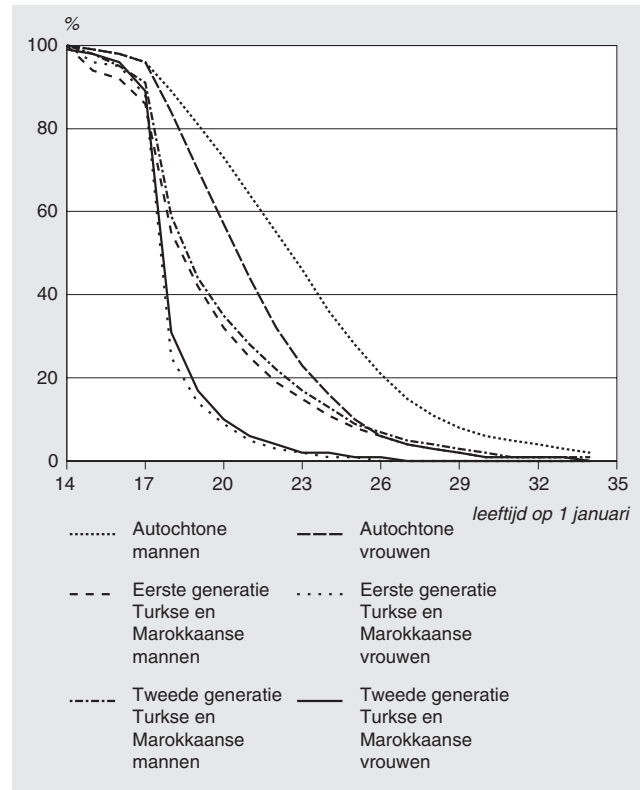
Verschillen in het uit huis gaan tussen herkomstgroepen

Het proces van het uit huis gaan is onder allochtone jongeren duidelijk anders dan onder autochtone jongeren. Volgens Alders (2001), Schapendonk-Maas (2001b) en Harmsen en Steenhof (2003) gaan niet-westerse allochtonen in het algemeen eerder uit huis dan autochtonen, en tweede generatie allochtonen later dan de eerste generatie.

Naar herkomstgroep zijn er grote verschillen zichtbaar. Zo laat grafiek 2 zien dat Turkse en Marokkaanse kinderen in 2003 veel eerder dan autochtone kinderen het ouderlijk huis verlaten. Op 20-jarige leeftijd wonen bijvoorbeeld slechts drie op de tien Turkse en Marokkaanse meisjes nog thuis, tegen acht op de tien autochtone meisjes. Voorts geldt dat er nauwelijks verschillen zijn tussen de eerste en tweede generatie Turkse en Marokkaanse jongens én meisjes. Overigens constateerde Schapendonk-Maas (2001b) dit ook al op basis van cijfers over 1999. Zij merkt op dat gezinsvorming onder Turken en Marokkanen een belangrijke reden is om het ouderlijk huis te verlaten. In 1999 kregen autochtone vrouwen hun eerste kind (gemiddeld) op 29-jarige leeftijd, tegen 23 en 25 jaar voor respectievelijk Turkse en Marokkaanse vrouwen. In verband hiermee verlaten Turkse en Marokkaanse vrouwen (en mannen) veel eerder het ouderlijk huis dan autochtone vrouwen (en mannen).

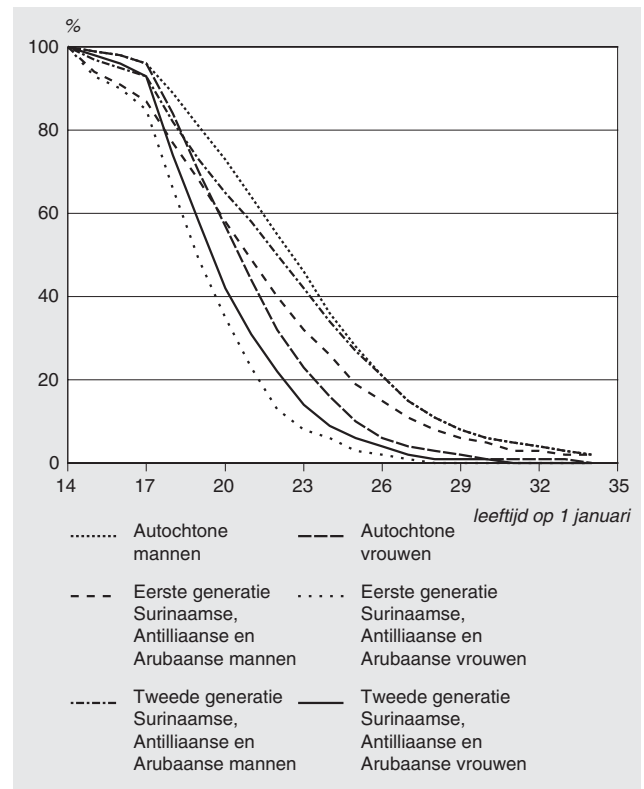
Ook Surinaamse, Antilliaanse en Arubaanse kinderen verlaten het ouderlijk huis eerder dan autochtone kinderen (grafiek 3). Het verschil is echter veel minder groot dan bij Turkse en Marokkaanse kinderen. Bovendien geldt hier dat het leeftijdspatroon van het uit huis gaan van de tweede generatie meer op dat van autochtone kinderen lijkt dan op dat van de eerste generatie. Schapendonk-Maas (2001b)

2. Aandeel thuiswonende kinderen: autochtonen, Turken en Marokkanen¹⁾, 2003

¹⁾ Berkend met behulp van de overlevingstafel
Bron CBS: bewerking RPB

3. Aandeel thuiswonende kinderen: autochtonen, Surinamers, Antilliaanen en Arubanen¹⁾, 2003

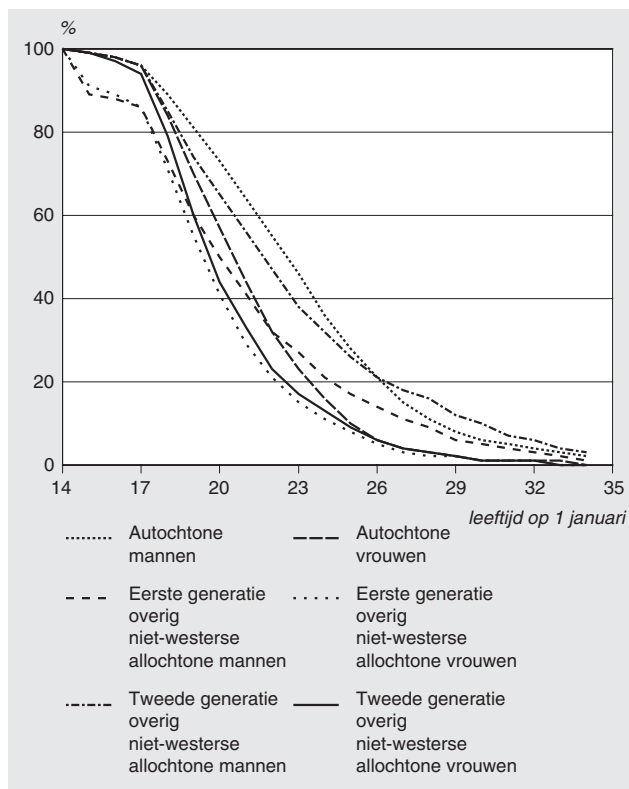
¹⁾ Berkend met behulp van de overlevingstafel
Bron CBS: bewerking RPB

brenkt dit in verband met het feit dat jongeren van de tweede generatie langer onderwijs volgen dan hun leeftijdsgenoten van de eerste generatie. Als jongeren langer naar school gaan, wonen ze vaak ook langer thuis.

Het leeftijds patroon van het uit huis gaan van de overige niet-westerse allochtonen (grafiek 4) lijkt vrij sterk op dat van de Surinaamse, Antilliaanse en Arubaanse kinderen. Westerse allochtonen, ten slotte, wijken in het patroon van uit huis gaan nauwelijks af van autochtonen (grafiek 5). Dit geldt voor zowel de eerste als de tweede generatie.

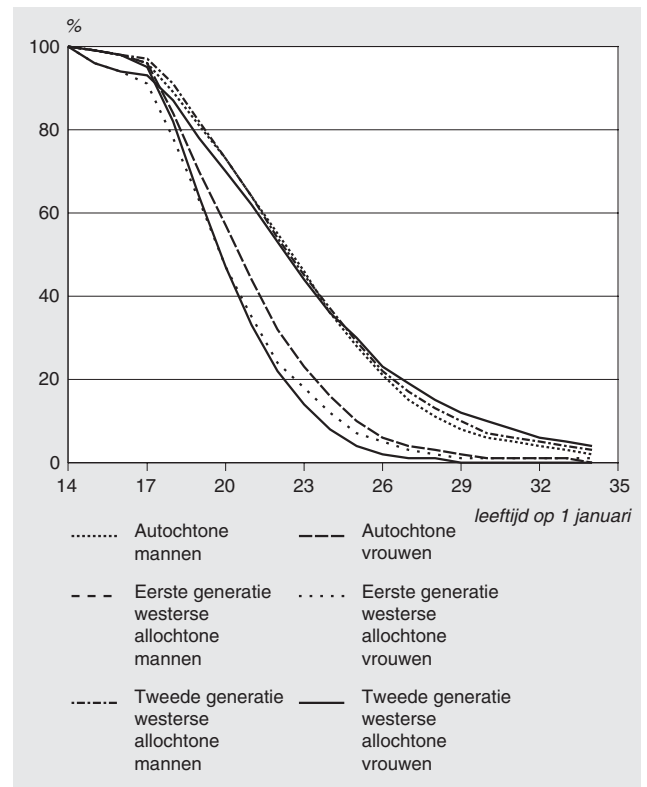
Grafiek 6 geeft aan de hand van de gemiddelde leeftijd bij het uit huis gaan een samenvattend beeld van de verschillen naar herkomstgroep. Het verschil in de gemiddelde leeftijd bij vertrek uit het ouderlijk huis tussen Turkse en Marokkaanse jongens (eerste én tweede generatie) aan de ene kant en autochtone jongens aan de andere kant, bedraagt ruim drie jaar. Voor meisjes komt dit verschil uit op circa twee jaar. Bij Surinaamse, Antilliaanse en Arubaanse jongens van de eerste generatie is het verschil met autochtone jongens zo'n anderhalf jaar en minder dan één jaar voor de tweede generatie. Bij meisjes uit deze herkomstgroepen is het verschil met autochtone meisjes ruim een jaar voor de eerste generatie en minder dan een half jaar voor de tweede generatie. De overige niet-westerse allochtone jongeren gaan in het geval van de eerste generatie beduidend eerder uit huis dan autochtone jongeren, terwijl de tweede generatie maar iets eerder het ouderlijk huis verlaat. Voor westerse allochtone kinderen geldt voor zowel de eerste als de tweede generatie dat zij op vrijwel dezelfde leeftijd uit huis gaan als autochtone kinderen.

4. Aandeel thuiswonende kinderen: autochtonen en overig niet-westerse allochtonen¹⁾, 2003

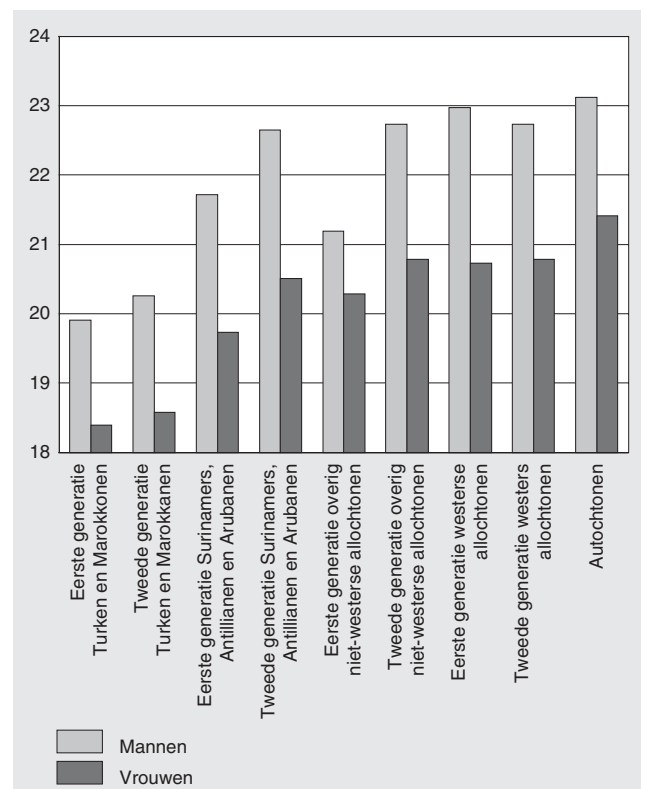
¹⁾ Berkend met behulp van de overlevingstafel
Bron CBS: bewerking RPB

5. Aandeel thuiswonende kinderen: autochtonen en westerse allochtonen¹⁾, 2003

¹⁾ Berkend met behulp van de overlevingstafel
Bron CBS: bewerking RPB

6. Gemiddelde leeftijd bij uit huis gaan: autochtonen en allochtonen¹⁾, 2003

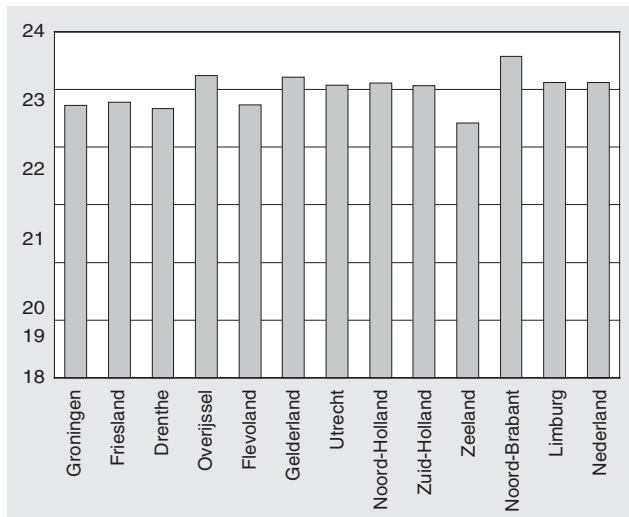
¹⁾ Berekend aan de hand van uit huis gaande kinderen in de leeftijdsrange 15-34 jaar volgens de overlevingstafel.
Bron: CBS; bewerking RPB

Regionale verschillen

Volgens Ekamper en Van Huis (2004) ligt de kans om uit huis te gaan en op zichzelf te gaan wonen hoger in de noordelijke provincies en in Zeeland. Ze veronderstellen dat jongeren daar naar de Randstad vertrekken om een baan te vinden of te gaan studeren, aangezien er in de vertrekprovincies weinig werk- en studiemogelijkheden zijn. Gegevens over 2003 laten zien dat er op provinciaal niveau wel tempoverschillen zijn in het uit huis gaan, maar de verschillen zijn niet heel groot (grafieken 7 en 8).

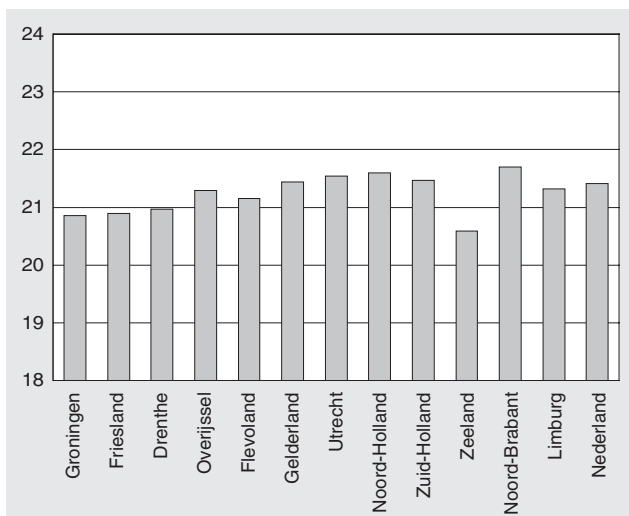
In Zeeland gaan kinderen gemiddeld een jaar eerder uit huis dan in Noord-Brabant. Ook in de noordelijke provincies wordt het ouderlijk huis wat eerder dan gemiddeld verlaten. Deze bevindingen sluiten aan bij de studie van Ekamper en Van Huis. Voor alle provincies geldt dat meisjes tussen de anderhalf en twee jaar eerder uit huis gaan dan jongens.

7. Gemiddelde leeftijd van mannen bij het uit huis gaan per provincie¹⁾, 2003

¹⁾ Berekend aan de hand van uit huis gaande kinderen in de leeftijdsrange 15–34 jaar volgens de overlevingstafel.
Bron: CBS; bewerking RPB

8. Gemiddelde leeftijd van vrouwen bij het uit huis gaan per provincie¹⁾, 2003

¹⁾ Berekend aan de hand van uit huis gaande kinderen in de leeftijdsrange 15–34 jaar volgens de overlevingstafel.
Bron: CBS; bewerking RPB

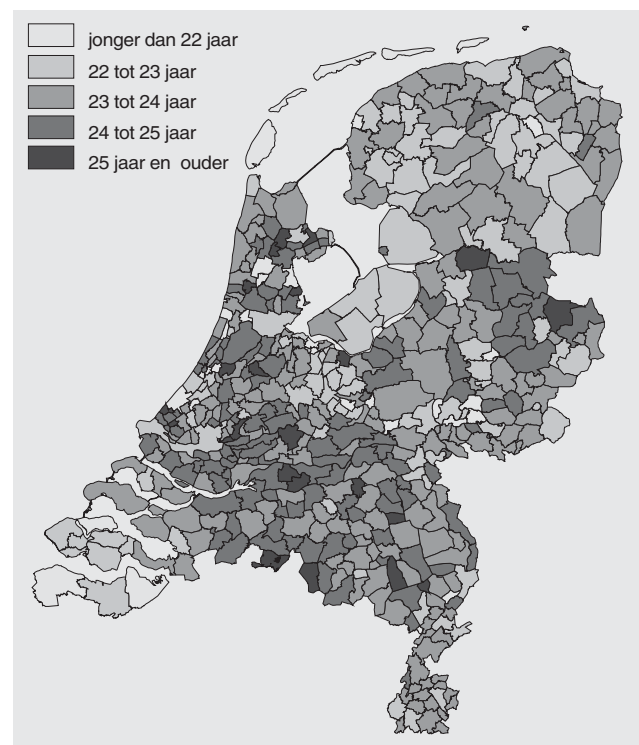
Kaart 1 laat zien dat mannen in vrijwel alle gemeenten in de drie noordelijke provincies en in Flevoland en Zeeland relatief vroeg uit huis gaan. Op Texel is de leeftijd waarop kinderen het ouderlijk huis verlaten met 20,9 jaar het laagst. Ook op de overige Waddeneilanden is de leeftijd bij het uit huis gaan laag. De verklaring hiervoor is waarschijnlijk dat op de eilanden weinig mogelijkheden zijn om middelbaar of voortgezet onderwijs te volgen, zodat jongeren zijn aangewezen op onderwijsinstellingen op het 'vasteland'. Vroeg uit huis gaan geldt ook voor diverse kleine gemeenten als Hulst, Bloemendaal, Bussum, Naarden, Harlingen en Haren. Deels gaat het om kernen die bekend staan om hun relatief dure woningbestand, deels gaat het om perifeer in Nederland gelegen gemeenten met weinig (onderwijs)voorzieningen of banen voor jongeren. Zulke gemeenten zijn kennelijk voor jongeren minder aantrekkelijk.

In diverse grote gemeenten gelden ook lage leeftijden bij het uit huis gaan. Naast de vier grote gemeenten gaat het om Assen, Leeuwarden, Groningen, Nijmegen en Enschede. In deze gemeenten gaan jongens gemiddeld al vóór ze 22 jaar zijn zelfstandig wonen. Een mogelijke reden hiervoor is het hoge aandeel niet-westers allochtone jongeren in deze gemeenten.

Laat uit huis gaan lijkt te gelden voor een strook plattelandsgemeenten in Overijssel, Noord-Brabant, noordelijk Limburg, het Groene Hart en de regio West-Friesland. Mogelijk gaat het hier om relatief gesloten en religieuze gemeenschappen, aangezien veel gemeenten uit de bijbelgordel hier ook toe behoren. In Edam-Volendam gaan jongens het laatst, met een gemiddelde leeftijd van ruim 26 jaar, uit huis. Op korte afstand volgen Baarle-Nassau en Maasdonk.

In grote lijnen geldt voor meisjes hetzelfde als voor jongens. Edam-Volendam is de gemeente waar jonge vrouwen het

1. Gemiddelde leeftijd bij uit huis gaan

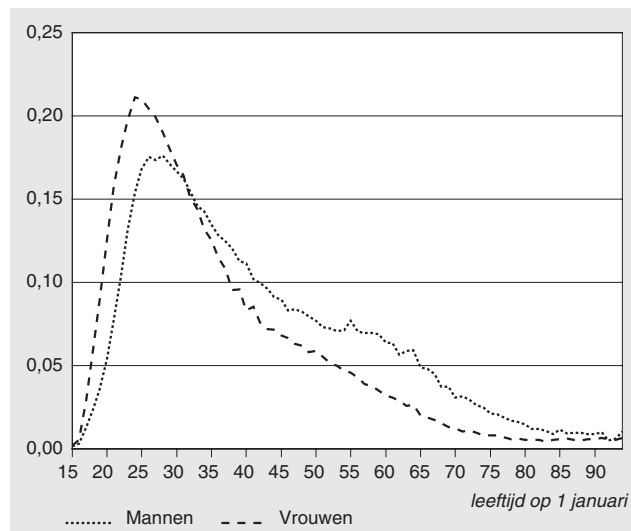
laatst, gemiddeld op bijna 24-jarige leeftijd, uit huis gaan. Op korte afstand volgen Woudrichem en Beemster. In Sluis en Haren, en op Texel ligt de leeftijd bij het uit huis gaan rond 20 jaar.

3. Gaan samenwonen

Leeftijdpatronen naar geslacht

Het proces van samenwonen neemt rond 15-jarige leeftijd een voorzichtige aanvang, om daarna snel te stijgen (grafiek 9). Vrouwen bereiken de hoogste kans op 24-jarige leeftijd, als een op de vijf niet-samenwonende vrouwen gaat samenwonen. Mannen bereiken de hoogste kans twee jaar later, terwijl het niveau wat achterblijft bij dat van vrouwen. De reden is dat er op deze leeftijd meer mannen dan vrouwen zijn, en vrouwen bovendien vaker dan mannen een oudere partner hebben. De samenwoonkansen van vrouwen liggen tot ongeveer 30 jaar hoger dan die van mannen. Vrouwen gaan dus, vergeleken met mannen, op jongere leeftijd (voor het eerst) samenwonen. Boven de 30 zijn de kansen van mannen hoger. Het gaat dan meestal om mannen die al een relatie achter de rug hebben. Gescheiden en verweduwd mannen hebben betere kansen op de relatiemarkt dan gescheiden en verweduwd vrouwen van dezelfde leeftijd. Dit hangt deels samen met het feit dat de kinderen bij een scheiding meestal bij de moeder blijven. In de praktijk is dit vaak een drempel voor het aangaan van een nieuwe relatie.

9. Kansen om te gaan samenwonen, 2004

Bron CBS: bewerking RPB

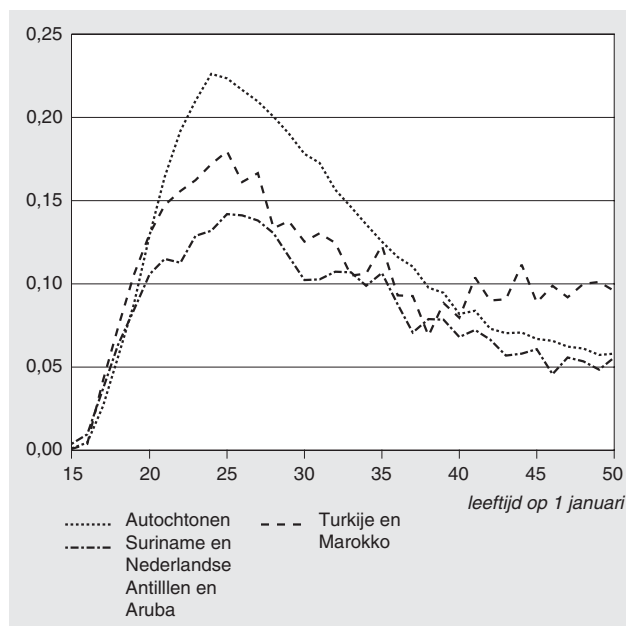
Verschillen in huishoudensvorming tussen herkomstgroepen

Er zijn diverse aanwijzingen dat de huishoudensvorming onder allochtonen afwijkt van die onder autochtonen (Distelbrink en De Graaf, 2005; De Valk en Liefbroer, 2004; Harmsen en Nicolaas, 2005; De Valk et al., 2001). Turkse en Marokkaanse jongeren gaan vergeleken met autochtone jongeren voor het huwelijk minder vaak samenwonen. Vooral

Turken en Marokkanen kiezen veelal voor een partner uit het herkomstland (van de ouders), een keuze waaruit meestal een huwelijksluiting voortvloeit. Voorts komt (gehuwd en ongehuwd) samenwonen onder Surinamers en Antillianen minder vaak voor dan onder autochtonen. Deze verschillen in demografisch gedrag zijn deels terug te voeren op cultuurverschillen. Allochtonen uit landen met een overeenkomstige cultuur vertonen in grote lijnen hetzelfde gedrag.

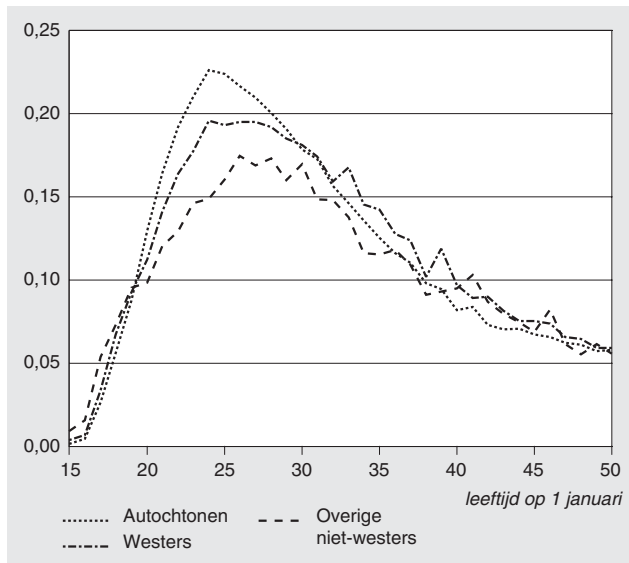
De grafieken 10 en 11 geven een indicatie van deze verschillen in huishoudensvorming aan de hand van de leeftijds patronen van de samenwoonkansen (gehuwd en ongehuwd) van vrouwen naar herkomstgroep. Voor alle niet-westerse herkomstgroepen liggen de kansen om te gaan samenwonen tot 40 jaar duidelijk onder die van autochtone vrouwen. Surinaamse, Antilliaanse en Arubaanse vrouwen hebben de laagste kansen om te gaan samenwonen. Dit is te verklaren uit het 'Caribische patroon' van relatie- en gezinsvorming. Kenmerkend is dat vrouwen wel relaties hebben en kinderen krijgen, maar dat de mannen vaak geen deel uitmaken van het huishouden. Ook onder Turkse, Marokkaanse en overig niet-westerse allochtone vrouwen liggen de kansen om te gaan samenwonen tot leeftijd 40 lager dan onder autochtone vrouwen. Op hogere leeftijden liggen ze echter hoger. De lagere kansen op de jongere leeftijden houden waarschijnlijk verband met het samenvallen van huwelijksluiting en samenwonen bij de allochtone groepen. De meeste autochtone vrouwen gaan ongehuwd samenwonen, en als de relatie stukloopt gaan ze veelal na enige tijd opnieuw met een partner samenwonen. De keuze om te gaan samenwonen is waarschijnlijk bij autochtone vrouwen vrijblijvender dan bij Turkse, Marokkaanse en overig niet-westerse vrouwen. De beslissing om te gaan samenwonen wordt hierdoor mogelijk wat sneller genomen. Het leeftijds patroon van samenwoonkansen van westers allochtone vrouwen lijkt sterk op dat van autochtone vrouwen.

10. Kansen van vrouwen om te gaan samenwonen naar herkomstgroep, 2004

Bron CBS: bewerking RPB

11. Kansen van vrouwen om te gaan samenwonen naar herkomstgroep, 2004

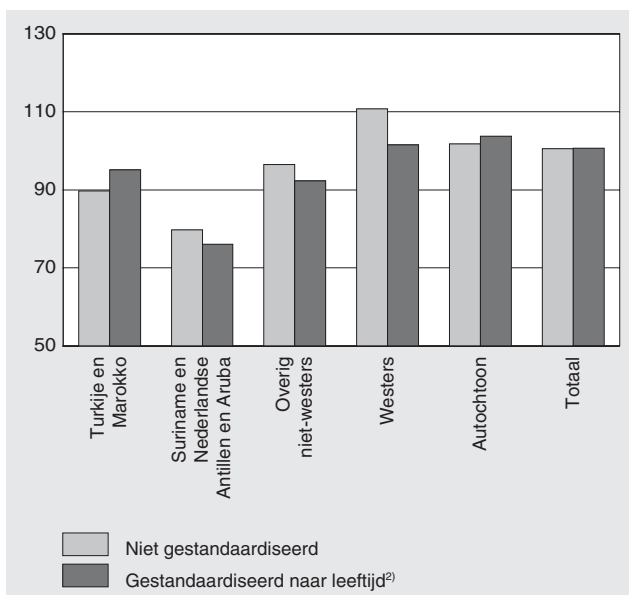

Bron CBS: bewerking RPB

Een samenvattend beeld van de verschillen in samenwoonkansen tussen autochtonen en de diverse herkomstgroepen wordt gepresenteerd in *grafiek 12*. Afgebeeld is het aantal vrouwen dat in 2004 is gaan samenwonen, gerelateerd aan de vrouwen die in januari van dat jaar nog niet samenwoonden. Hierbij is alleen gekeken naar de leeftijdsklasse 14–50 jaar, omdat boven deze leeftijd in verschillende herkomstgroepen relatief weinig personen aanwezig zijn.

Opvallend is dat het aandeel westers allochtone vrouwen dat gaat samenwonen groter is dan dat van autochtone vrouwen. Na correctie voor verschillen in de leeftijdsopbouw blijkt het samenwonen echter op vrijwel hetzelfde niveau te

12. Vrouwen die gaan samenwonen per 1 000 niet-samenwonende vrouwen naar herkomstgroep¹⁾, 2004

¹⁾ De cijfer hebben betrekking op de leeftijdsrange 14–50 jaar.
²⁾ De leeftijdsopbouw van alle Nederlandse vrouwen is gebruikt als standaard bevolking
 Bron: CBS; bewerking RPB

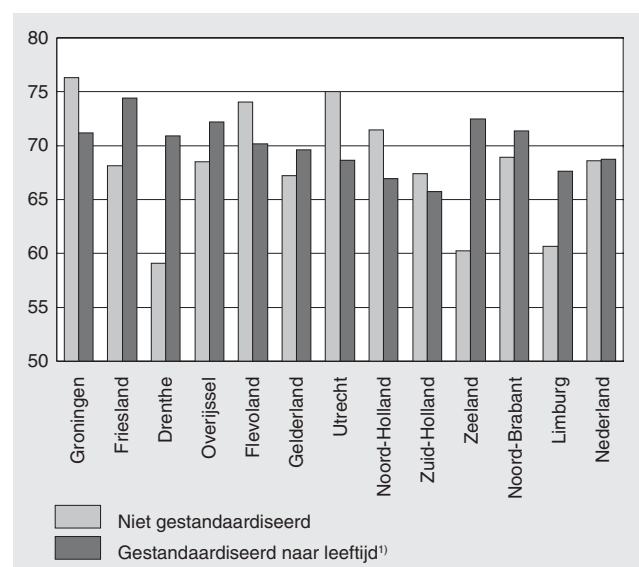
liggen. Het gestandaardiseerde aantal Turkse, Marokkaanse en overig niet-westerse allochtone vrouwen dat gaat samenwonen is wat lager dan het aantal autochtone vrouwen. Onder Surinaamse, Antilliaanse en Arubaanse vrouwen is het samenwonen beduidend minder in trek. Het gestandaardiseerde cijfer ligt een kwart lager dan dat voor de totale bevolking.

Regionale verschillen

Op provinciaal niveau zijn er duidelijke verschillen in het gaan samenwonen van vrouwen: per duizend niet-samenwonende vrouwen gaan in Groningen, Flevoland en Utrecht ongeveer 75 vrouwen samenwonen, tegen circa 60 in Drenthe en Zeeland (*grafiek 13*). De hoge score van de drie eerste provincies komt deels door de aanwezigheid van relatief veel jongeren in de leeftijden waarop samenwonen veel voorkomt, zo tussen de 20 en 30 jaar. Veel jongeren zijn naar (de gemeenten) Groningen en Utrecht getrokken in verband met het volgen van een opleiding aan een hbo of universiteit. Voor Zeeland en Drenthe geldt juist de tegenovergestelde situatie: hier trekken veel jongeren weg vanwege de schaarse (hogere) onderwijsinstellingen. Bij correctie voor verschillen in de leeftijdsopbouw neemt het verschil in samenwoonkansen tussen de drie hoogst- en twee laagstscorende provincies met ruim de helft af. Na standaardisatie laten Drenthe en Zeeland een veel hoger cijfer zien, en Groningen en Utrecht een lager cijfer.

Uit de gestandaardiseerde cijfers blijkt dat het gaan samenwonen in het noorden van het land, Zeeland en Noord-Brabant vaker voorkomt dan gemiddeld in Nederland, en in Noord- en Zuid-Holland minder vaak. Vergeleken met de variatie tussen herkomstgroepen is de variatie in het samenwonen op provinciaal niveau beperkt.

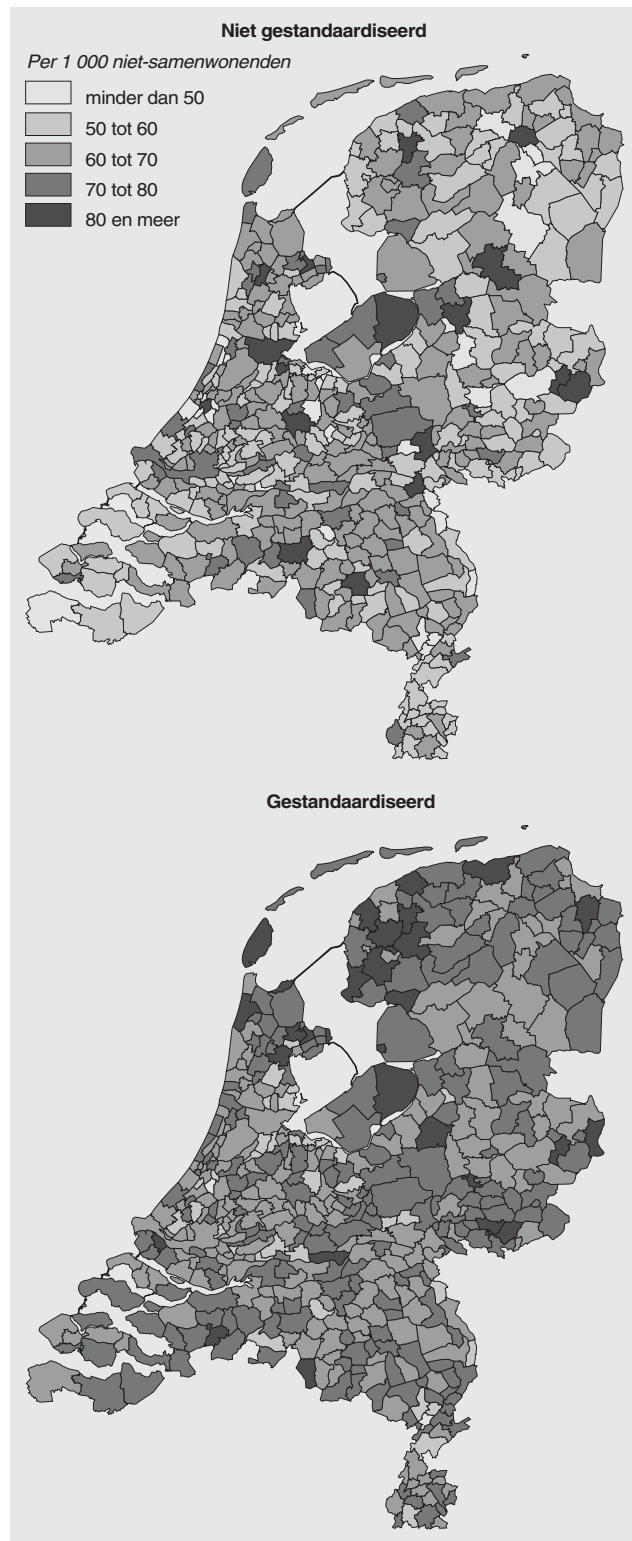
13. Vrouwen die gaan samenwonen per provincie, per 1 000 niet-samenwonende vrouwen in de betreffende provincie, 2004

¹⁾ De leeftijdsopbouw van alle Nederlandse vrouwen is gebruikt als standaard bevolking.
 Bron: CBS; bewerking RPB

Kaart 2 laat zien dat het gaan samenwonen onder vrouwen het meest frequent voorkomt in de grote gemeenten. De score ligt doorgaans boven de 70 samenwonende vrouwen per duizend niet-samenwonende vrouwen. In de plattelandsgemeenten is deze ratio in het algemeen laag. Dit beeld verdwijnt grotendeels als wordt gecorrigeerd voor verschillen in de leeftijdsopbouw. Veel plattelandsgemeenten scoren dan duidelijk hoger. Voor deze gemeenten geldt dat veel jongeren zijn weggetrokken naar de grotere gemeen-

2. Vrouwen die gaan samenwonen

ten, in verband met studie of werk. De grotere gemeenten laten na standaardisatie vaak een wat lager cijfer zien, omdat dan voor de oververtegenwoordiging van jongeren is gecorrigeerd. In verreweg de meeste gemeenten ligt het cijfer nu in een beperkte bandbreedte, tussen 60 en 80 per duizend.

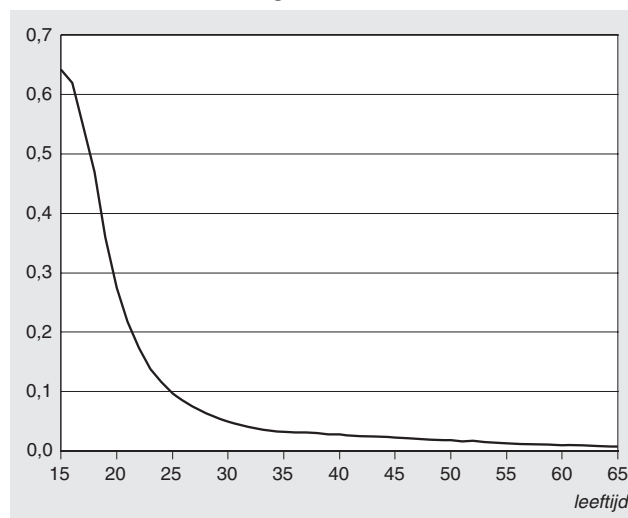
Op gemeentelijk niveau is moeilijk een duidelijk regionaal patroon te ontdekken. Wel geldt dat relatief veel gemeenten in het noorden van het land vrij hoog scoren en relatief veel gemeenten in de Randstad vrij laag.

4. Uit elkaar gaan

Leeftijdspatroon

In grafiek 14 is het leeftijds patroon van de kansen om uit elkaar te gaan afgebeeld. De grafiek laat zien dat de kansen om uit elkaar te gaan veruit het hoogst zijn op jeugdige leeftijden, en dat deze kansen met het oplopen van de leeftijd eerst snel en daarna langzaam dalen. Onder de 20 jaar heeft het samenwonen nog een verkennend karakter; tot 18-jarige leeftijd is de kans om uit elkaar te gaan groter dan om bij elkaar te blijven. Jonge twintigers zullen waarschijnlijk vaak nog niet zo heel bewust op zoek zijn naar een langdurige, vaste relatie. Daardoor is de kans op het verbreken van een relatie groter. Op 25-jarige leeftijd zijn de meeste relaties beduidend stabiel en is de kans om uit elkaar te gaan teruggelopen tot 10 procent. Dit hangt samen met de relatieduur: oudere samenwonenden zullen in het algemeen al langer een relatie hebben dan jongere samenwonenden, en hoe langer een relatie standhoudt, hoe kleiner de scheidingskans wordt. Een rol speelt ook dat met het ouder worden in het algemeen meer naar vastigheid wordt gezocht. Boven de 30 jaar hebben de meeste paren kinderen en gaan ze mede om die reden niet zo snel uit elkaar: de kansen liggen op elke leeftijd beneden de 5 procent. Met toenemende leeftijd neemt het aantal scheidingen af.

14. Kans om uit elkaar te gaan, 2003

Bron CBS: bewerking RPB

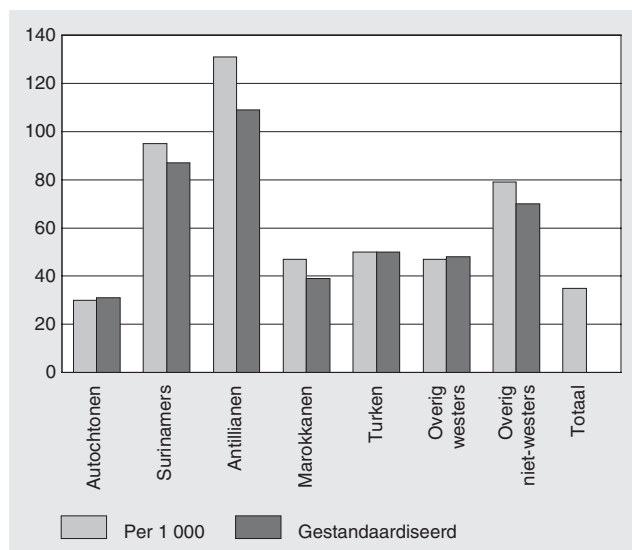
Verschillen in scheidingskansen tussen herkomstgroepen

Van Huis en Steenhof (2003b) hebben geconstateerd dat de echtscheidingskansen van eerste generatie Turken ongeveer gelijk zijn aan die van autochtonen. De echtscheidingskansen van Marokkanen liggen wel hoger dan die van autochtonen. Surinaamse huwelijken spannen de kroon: 40 procent van de Surinaamse huwelijken is binnen tien jaar ontbonden. De echtscheidingskansen van Antillianen liggen iets minder hoog.

Het beeld van de echtscheidingskansen lijkt sterk op dat van de kansen om, gehuwd of niet-gehuwd, uit elkaar te gaan.

Grafiek 15 toont voor 2003 het aantal personen dat uit elkaar gaat per duizend samenwonende personen. Dit cijfer is bij autochtonen het laagst. Vooral bij Antillianen, maar ook bij Surinamers, is het beduidend hoger. Ook bij Turken, Marokkanen en overig niet-westerse allochtonen is sprake van een hoger niveau. Hierbij speelt de leeftijdsopbouw van de verschillende herkomstgroepen een rol. Jongeren hebben grotere scheidingskansen en omdat (niet-westerse) allochtonen relatief jong zijn, hebben zij een grotere kans om te gaan scheiden. Na correctie voor verschillen in de leeftijdsopbouw liggen de cijfers voor diverse allochtone groepen weliswaar wat lager, maar vooral de grote verschillen tussen Antillianen en Surinamers met autochtonen blijven bestaan.

15. Scheidingen per 1 000 samenwonenden naar herkomstgroep (18–60 jr), 2003

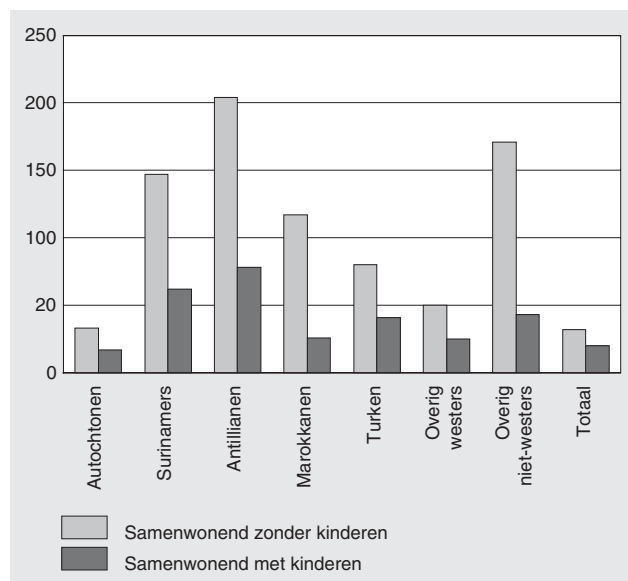
Bron: CBS; bewerking RPB

Er bestaat een fors verschil in echtscheidingskansen tussen paren met en zonder kinderen. Echtparen zonder kinderen gaan twee keer zo vaak uit elkaar als echtparen met kinderen. Dit kan samenhangen met een hechtere band vanwege het ouderschap, maar ook met de keuze om vanwege de kinderen toch bij elkaar te blijven, ook al is de relatie niet meer goed. Dit verschil in echtscheidingskansen kan deels verband houden met een selectie-effect: echtparen die een moeizame relatie hebben, zullen waarschijnlijk minder snel aan kinderen beginnen, en deze relaties zullen mogelijk sneller stranden.

In grafiek 16 is de kans op scheiding tussen paren met en zonder kinderen weergegeven, uitgesplitst naar herkomstgroep. Met 200 mannen en vrouwen per duizend samenwonenden is de scheidingskans in 2003 bijzonder hoog voor kinderloze Antilliaanse en Arubaanse paren. Ook bij kinderloze Surinamers en overig niet-westerse allochtonen is deze kans hoog, met een score van (ruim) 150 scheidende personen per duizend samenwonenden. Kinderloze Marokkaanse en Turkse paren kennen vergeleken met kinderloze autochtone en westerse allochtone paren ook een duidelijk hogere scheidingskans.

Vergeleken met de kinderloze paren liggen de scheidingskansen voor paren met kinderen over de hele linie aanzienlijk lager. Opnieuw zijn er echter opvallende verschillen tussen de herkomstgroepen: de scheidingskansen zijn hoog bij Antillianen, Arubanen en Surinamers, en laag bij autochtonen en westerse allochtonen. Bij Marokkanen en overig niet-westerse allochtonen zijn de scheidingskansen voor paren zonder kinderen vier keer zo hoog als voor paren met kinderen. Voor autochtonen, westerse allochtonen en Turken zijn die kansen twee keer zo hoog. Het cijfer voor Turken is verrassend, omdat het demografische gedrag van Turken in veel gevallen meer op dat van Marokkanen lijkt dan op dat van autochtonen. Ten slotte geldt dat onder Surinamers, Antillianen en Arubanen de scheidingskans voor paren met kinderen rond 2,5 keer zo hoog is als onder paren zonder kinderen.

16. Huishoudenspositie voor scheiding per 1 000 samenwonenden naar herkomstgroep, 2003

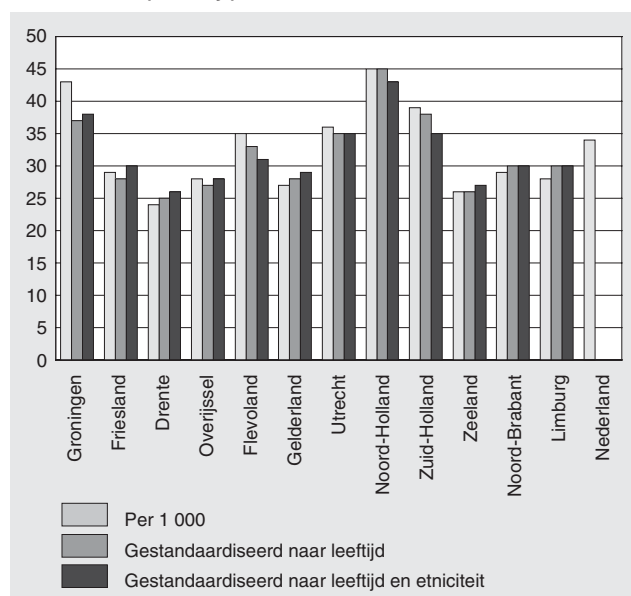
Bron: CBS; bewerking RPB

Regionale verschillen in echtscheidingskansen

Grafiek 17 toont het aantal personen dat uit elkaar is gegaan per duizend samenwonenden (18–60 jaar) per provincie. Noord-Holland scoort het hoogst, met 45 scheidingen, tegen 35 voor heel Nederland. Ook in Groningen en, in iets mindere mate, Zuid-Holland is het aantal scheidingen relatief groot. Door de aanwezigheid van instellingen voor hoger onderwijs in de stad Groningen bevinden zich daar veel jongeren, onder wie scheidingen vaker voorko-

men. In Drenthe en Zeeland, met circa 25 scheidingen, ligt het cijfer juist veel lager dan het landelijk gemiddelde. Na correctie voor provinciale verschillen in de leeftijdsopbouw en in de samenstelling naar herkomstgroep, blijkt dat eigenlijk alleen Noord-Holland ruim boven het landelijk gemiddelde blijft uitkomen. Standarisatie heeft vooral invloed op het cijfer van Groningen, dat nu aanzienlijk lager uitkomt (het 'jongereneffect' wordt verwijderd). In Drenthe en Zeeland leidt standarisatie tot een iets hoger cijfer. Al met al worden de provinciale verschillen in het uit elkaar gaan door standarisatie kleiner, hoewel ze niet geheel verdwijnen.

17. Scheidingen per 1 000 samenwonenden, gestandaardiseerd naar leeftijd en naar leeftijd en etniciteit (18-60 jr), 2003

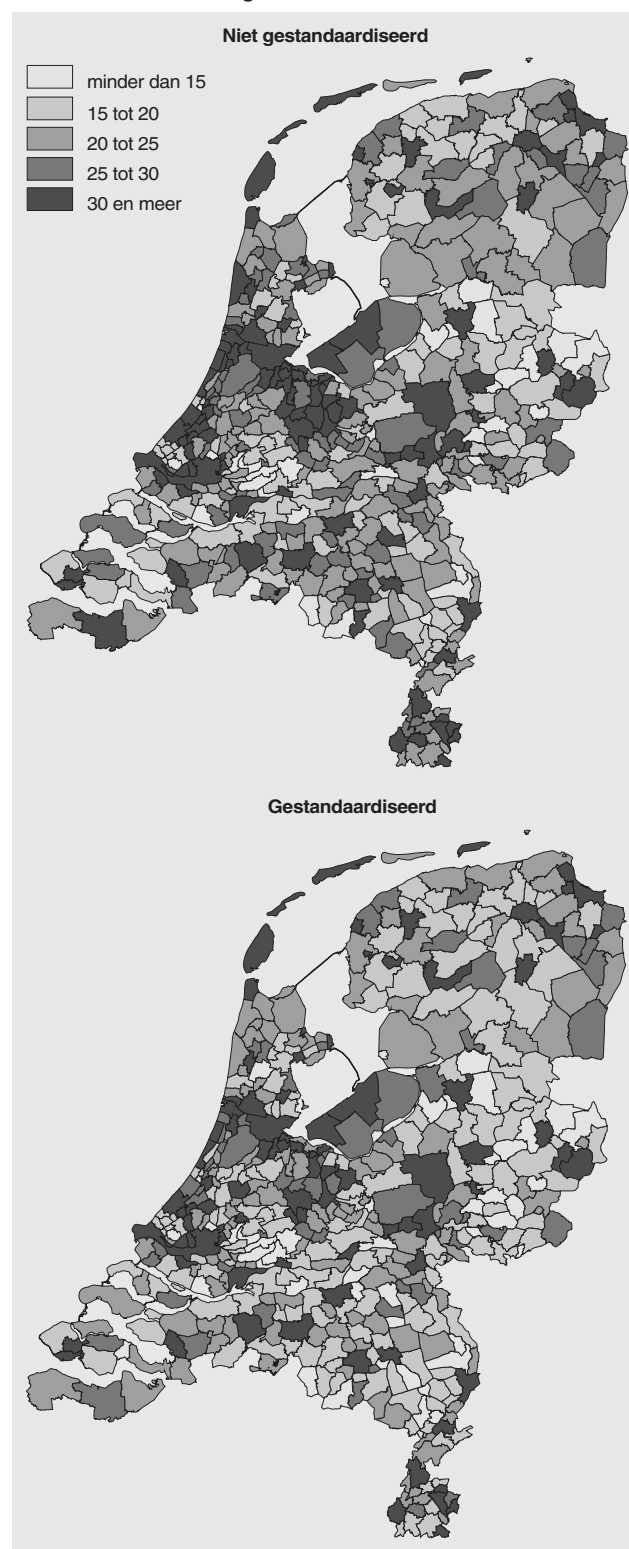

Bron: CBS; bewerking RPB

Uit kaart 3 komt naar voren dat het relatieve scheidingscijfer niet alleen in de vier grote gemeenten, maar ook in de meeste andere grote gemeenten en studentensteden aanzienlijk hoger ligt dan elders in Nederland. Vooral Groningen en Leeuwarden, maar ook Nijmegen en Arnhem, springen in het oog. In de meeste plattelandsgemeenten ligt het scheidingscijfer juist vrij laag. Aangezien verschillen in de leeftijdsopbouw hierin een rol kunnen spelen, is ook het gestandaardiseerde aantal scheidingen weergegeven, waarbij de leeftijdsopbouw van samenwonenden in Nederland als geheel als standaard heeft gediend.

De prominente plaats van Utrecht, Groningen, Leeuwarden, Nijmegen en Arnhem is nu zichtbaar teruggedrongen. Daarmee wordt duidelijk dat de aanwezigheid van onderwijsinstellingen tot een vrij hoog scheidingscijfer leidt. Toch blijven de grote gemeenten ook na standarisatie boven het landelijk gemiddelde uitsteken. Het is aannemelijk dat dit samenhangt met de, in vergelijking met dorpen en kleinere steden, doorgaans vrijere levensstijl in de grote(re) steden. Bovendien trekken vooral hoogopgeleiden naar de grote steden, en onder hen is de scheidingskans relatief hoog. Ook de aanwezigheid van niet-westerse allochtonen leidt tot meer relatieontbindingen in de grote gemeenten.

3. Aantal echtscheidingen

Terwijl standarisatie voor diverse grote gemeenten de echtscheidingskansen vermindert, leidt dit in een aantal plattelandsgemeenten tot een hoger cijfer. Grosso modo geldt dat standarisatie een fikse afname tot gevolg heeft van de gemeentelijke verschillen in het relatieve scheidingscijfer. Toch blijven nog steeds duidelijke gemeentelijke verschillen zichtbaar in het uit elkaar gaan.

5. In een instelling gaan wonen

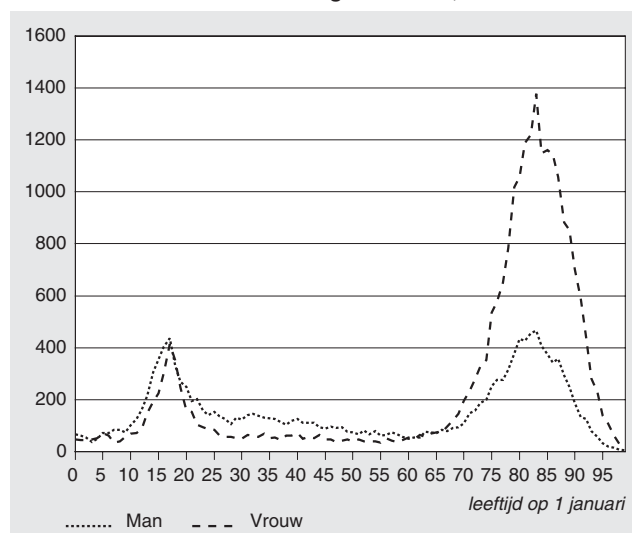
Leeftijdspatronen naar geslacht

Een institutioneel huishouden is een woonvorm waarbij door derden bedrijfsmatig in de dagelijkse levensbehoeften van mensen wordt voorzien. Deze institutionele huishoudens maken deel uit van verschillende instellingen: kindertehuizen, gevangenissen, verpleeg- en verzorgingshuizen, revalidatiecentra en psychiatrische inrichtingen.

In 2004 zijn ongeveer 40 duizend mensen in een instelling gaan wonen, zo'n 15 duizend mannen en 25 duizend vrouwen. *Grafiek 18* laat zien dat het daarbij tot 70-jarige leeftijd om relatief geringe aantallen gaat. Een duidelijke piek is zichtbaar tussen 15 en 20 jaar, een leeftijdsklasse waarin naar verhouding veel jongeren in een kindertehuis, gezinsvervangend tehuis of jeugdgevangenis terecht komen. Tussen de 70 en 85 jaar neemt het aantal ouderen dat institutioneel gaat wonen in snel tempo toe. Uit Kullberg (2005) is bekend dat vanaf 75 jaar het aantal ouderen met matige of ernstige lichamelijke beperkingen het aantal ouderen zonder (noemenswaardige) beperkingen begint te overstijgen. Boven de 85 jaar neemt het aantal instellingsouderen weer sterk af. Dit houdt uiteraard verband met de sterke afname van het aantal personen door sterfte.

Op hoge leeftijd zijn de vrouwen in instellingen (fors) in de meerderheid. Rond de 85 jaar verhuizen ongeveer drie keer zo veel vrouwen als mannen naar een instelling. Dit verschil wordt grotendeels veroorzaakt door het feit dat er op die leeftijd ook veel meer vrouwen zijn dan mannen, door hun hogere levensverwachting.

18. Personen die institutioneel gaan wonen, 2004

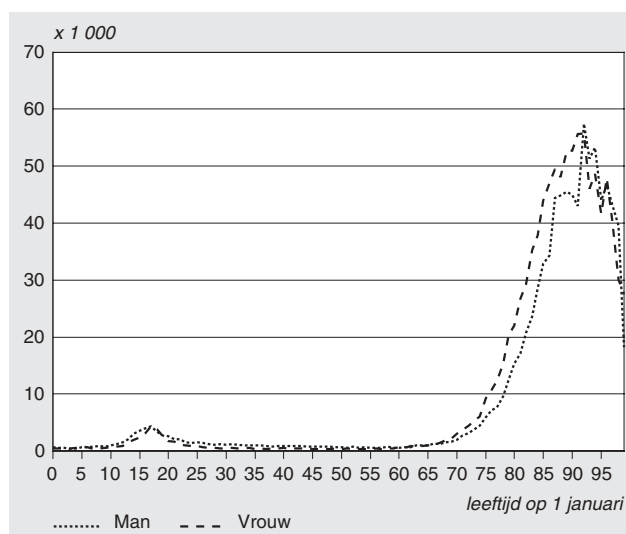

Bron CBS; bewerking RPB

Gerelateerd aan de niet-institutionele bevolking is de oververtegenwoordiging op hoge(re) leeftijden van vrouwen veel minder sterk (*grafiek 19*). Voor de hogere kans van vrouwen om in een instelling terecht te komen, zijn diverse verklaringen. Zeker in oudere samenwoonrelaties is de kans dat de vrouwen de zorg voor de mannen op zich nemen groter dan andersom. Dit betekent dat wanneer vrouwen hulpbeho-

vend worden, de kans groter is dat ze naar een instelling gaan dan wanneer mannen extra zorg nodig hebben. Bovendien is in zulke relaties de kans dat de vrouwen de mannen overleven veel groter dan andersom. Dit hangt samen met de hogere levensverwachting van vrouwen – 81 jaar tegen 77 jaar voor mannen (2004) – en met het feit dat vrouwen doorgaans een relatie hebben met een man die twee tot drie jaar ouder is. Dit betekent dat vrouwen op hogere leeftijden vaker dan mannen alleen komen te staan en aangewezen zijn op hulp van derden. Mogelijk kan ook het feit dat oudere vrouwen een wat ongunstiger gezondheidspositie hebben dan oudere mannen een rol spelen: chronische ziekten komen onder vrouwen vaker voor (Den Draak, 2006).

19. Kansen van personen om institutioneel te gaan wonen, 2004

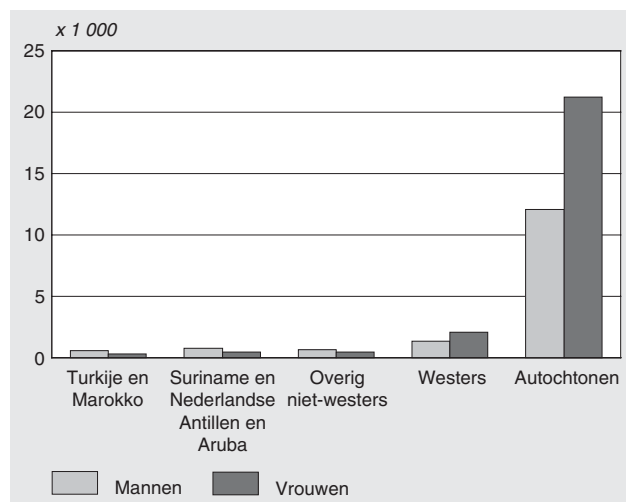

Bron CBS; bewerking RPB

Verschillen in institutioneel wonen tussen herkomstgroepen

Het aantal allochtonen dat in een instelling gaat wonen, is vergeleken met het aantal autochtonen zeer gering (*grafiek 20*). In 2004 zijn ongeveer 33 duizend autochtonen naar een

20. Personen die institutioneel gaan wonen naar herkomstgroep, 2004

Bron: CBS; bewerking RPB

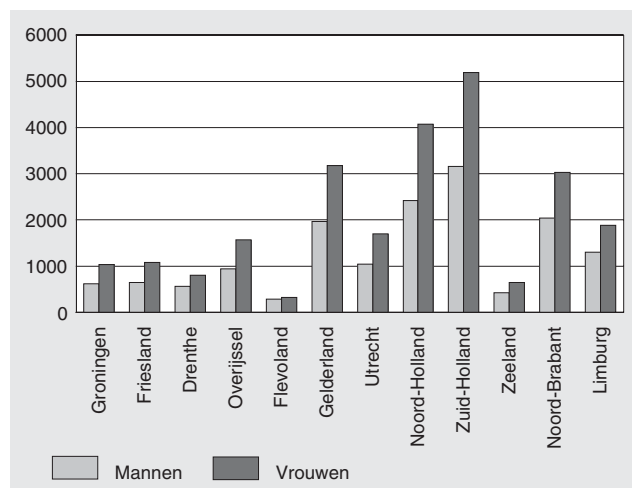
instelling verhuisd en bijna 7 duizend allochtonen, van wie ongeveer de helft van niet-westerse herkomst. Opvallend is dat er bijna twee keer zo veel niet-westerse allochtone mannen als vrouwen institutioneel zijn gaan wonen. Onder de westerse allochtonen en autochtonen zijn vrouwen overver- tegenwoordigd.

Regionale verschillen

Zuid-Holland is koploper met het aantal personen dat in 2004 in een instelling is gaan wonen, met ruim 8 duizend (grafiek 21). Op de tweede plaats komt Noord-Holland, met ongeveer 6,5 duizend personen. Gelderland en Noord-Brabant delen de derde plaats, met elk ongeveer 5 duizend personen. In Flevoland is dat aantal (ongeveer 600) nog zeer gering, waarbij het aantal mannen vrijwel gelijk is aan het aantal vrouwen.

In alle overige provincies verhuizen duidelijk meer vrouwen dan mannen naar een instelling. De afwijkende positie van Flevoland wordt verklaard door het nog relatief kleine aantal ouderen in combinatie met het feit dat het institutioneel gaan wonen zich vooral op hogere leeftijden afspeelt, waar het veel vaker vrouwen dan mannen betreft.

21. Personen die institutioneel gaan wonen per provincie, 2004

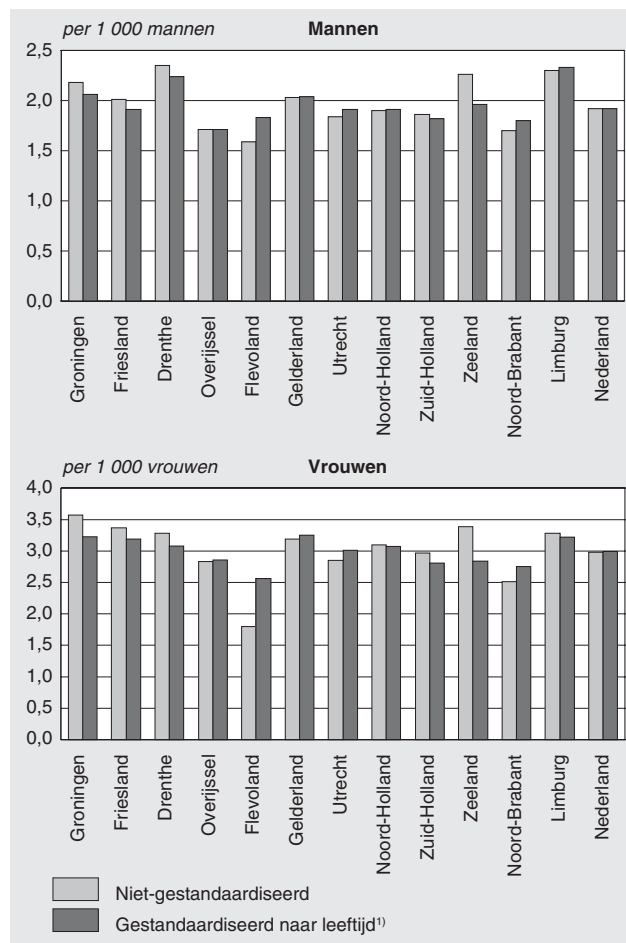
Bron: CBS; bewerking RPB

De provinciale verschillen in gaan wonen in een instelling zijn niet groot. Het aantal vrouwen dat in een instelling is gaan wonen per duizend inwoners ligt in Groningen en Zeeland iets hoger dan het landelijk gemiddelde, in Flevoland fors lager (grafiek 22). Na correctie voor verschillen in de leeftijdsopbouw worden de verschillen tussen de provincies beduidend kleiner. Vooral Flevoland kruipt dicht naar het landelijk gemiddelde toe. Al met al zijn de verschillen tussen de provincies vrij gering.

6. Samenvatting

Huishoudensontwikkelingen hangen samen met tal van demografische veranderingen die zich gedurende de levensloop van mensen voordoen. In dit artikel zijn vier

22. Personen die institutioneel gaan wonen per provincie, 2004

¹⁾ De leeftijdsopbouw van alle Nederlandse mannen resp. vrouwen is gebruikt als standaard bevolking
Bron: CBS; bewerking RPB

belangrijke demografische processen in de levensloop beschreven: het uit huis gaan, het gaan samenwonen, het uit elkaar gaan en het gaan wonen in een instelling. Weinig verrassend is dat de leeftijd bij de levenslooppromessen een grote rol speelt. Geslachtsverschillen spelen ook een grote rol: meisjes verlaten veel eerder het ouderlijk huis dan jongens. In samenhang hiermee gaan ze ook eerder samenwonen.

Regionale verschillen spelen wel een rol in het patroon van uit huis gaan en bij relatieontbinding, maar zijn voor het gaan samenwonen en het gaan wonen in een instelling vrijwel afwezig. In het noorden, in Flevoland en in Zeeland gaan jongeren doorgaans eerder uit huis dan in de rest van het land. In de grote gemeenten gaan paren vaker uit elkaar dan in de plattelandsgemeenten.

Veel pregnanter dan de regionale variatie zijn de verschillen tussen autochtonen en allochtonen en tussen de diverse allochtone groepen. De onderzochte levenslooppromessen vertonen vooral duidelijke verschillen tussen Turken en Marokkanen enerzijds en autochtonen anderzijds. Het verschil is al direct zichtbaar bij het uit huis gaan: Turkse en Marokkaanse jongeren verlaten gemiddeld ruim drie jaar eerder dan autochtone jongeren het ouderlijk huis. Tussen de Turkse en Marokkaanse eerste en tweede generatie zijn

er in dit opzicht amper verschillen. Voorts is de stabiliteit van relaties onder Turken en Marokkanen geringer dan onder autochtonen: de kans om uit elkaar te gaan ligt bij Turken ongeveer de helft hoger. Daarbij geldt dat de scheidingskans onder paren zonder kinderen beduidend groter is dan onder paren met kinderen. In het algemeen lijkt de levensloop van de overig niet-westerse allochtonen vrij sterk op die van Turken en Marokkanen, hoewel de verschillen met autochtonen meestal wat minder groot zijn. Het gaat hierbij om een zeer gevarieerde groep, afkomstig uit een groot aantal landen. Voor de westerse allochtonen geldt dat hun levensloop sterk lijkt op die van autochtonen.

Literatuur

- Alders, M. 2001, Relatie- en gezinsvorming van allochtonen. Maandstatistiek van de Bevolking 49(11), blz. 16–21.
- Distelbrink, M. en A. de Graaf, 2005, De demografische levensloop van jonge Turken en Marokkanen. Bevolkingstrends 54(3), blz. 70–76.
- Draak, M. den, 2006, Gezondheid. In: Boer, A.H. de (red.), Rapportage ouderen 2006. Veranderingen in de leefsituatie en levensloop. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.
- Duin, C. van, A. de Jong en R. Broekman, 2006, Regionale bevolkings- en allochtonenprognose 2005–2025. Ruimtelijk Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag.
- Ekamper, P. en M. van Huis, 2004, Verhuizingen en huishoudensveranderingen in Nederland: verschillen tussen COROP-regio's. Rapport in opdracht van het Ruimtelijk Planbureau en het Directoraat-generaal Wonen van het Ministerie VROM. NIDI, Den Haag.
- Harmsen, C. en L. Steenhof, 2003, Demografische levensloop van jongeren na uit huis gaan. Bevolkingstrends 51(3), blz. 38–44.
- Harmsen, C. en H. Nicolaas, 2005, Huishoudensprognose 2004–2050: ontwikkelingen naar huishoudenspositie. Bevolkingstrends 53(2), blz. 28–32.
- Huis, M. van, en L. Steenhof, 2003, Echtscheidingskansen van allochtonen. Berekeningsmethode. Bevolkingstrends 51(1), blz. 49–53.
- Jong, A.H. de, 1993, Jongens wonen twee jaar langer thuis dan meisjes. Maandstatistiek van de Bevolking 41(1), blz. 8.
- Jong, A. de, 2007, Regionale huishoudensprognose 2005–2025. Ruimtelijk Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag.
- Jong, A. de, en W. van Hoorn, 1999, Leaving home, and then? In: Garssen J. et al. (red.), Vital events. Past, present and future of the Dutch population, blz. 21–36. Statistics Netherlands, Voorburg/Heerlen.
- Jong, A. de, M. Alders, P. Feijten, P. Visser, I. Deerenberg, M. van Huis en D. Leering, 2005, Achtergronden en veronderstellingen bij het model PEARL. Naar een nieuwe regionale bevolkings- en allochtonenprognose, Rotterdam/Den Haag: Nai Uitgevers/RPB/CBS.
- Jong, A. de, P. Feijten, C. de Groot, C. Harmsen, M. van Huis en F. Vernooij, 2006, Regionale huishoudensdynamiek. Achtergronden bij de regionale huishoudensprognoses met het model PEARL. Nai Uitgevers, Rotterdam.
- Kullberg, J., 2005, Ouderen van nu en in de toekomst. Hun financiële draagkracht, zorgbehoefte en woonwensen. Werkdocument 113. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.
- Schapendonk-Maas, H., 2001a, Boemerangkinderen. Maandstatistiek van de Bevolking 49(2), blz. 23.
- Schapendonk-Maas, H., 2001b, Niet-westerse allochtonen eerder uit huis dan autochtonen. Maandstatistiek van de Bevolking 49(4), blz. 21–22.
- Valk, H. de, A.C. Liefbroer, I. Esveldt en K. Henkens, 2001, De één is de ander niet: patronen van gezinsvorming onder allochtonen in Nederland. Bevolking en Gezin (30)3, blz. 67–96.
- Valk, H. de, en A.C. Liefbroer, 2004, Invloed van ouders op relatievormingsvoorkeuren van Turkse, Marokkaanse en autochtone jongeren in Nederland. Migrantenstudies (20)3, blz. 108–129.